

Особливості організації самостійної роботи учнів

Анотація. У роботі розкрито зміст, специфіка, значення та роль організації самостійної роботи учнів; запропоновано окремі аспекти щодо розробки програми для навчання самостійної діяльності учнів; зазначено недоліки в організації самостійної роботи.

Ключові слова: самостійна робота, навчання, учні, навчальна діяльність.

Abstract. The content, specifics, significance and role of the organization of students' independent work are revealed in the work; separate aspects regarding the development of a program for teaching students' independent activities are proposed; shortcomings in the organization of independent work are indicated.

Keywords: independent work, study, students, educational activity.

Самостійна робота є одним з найбільш важливих і широко обговорюваних питань у сучасній педагогіці. По-перше, ми вважаємо, що самостійна робота учнів є результатом їхньої навчальної діяльності в класі, який мотивує їх розширювати, поглиблювати і продовжувати самостійно у вільний час. Тому вчителям необхідно організовувати та керувати навчальною роботою учнів (навчанням у класі та позакласною діяльністю), розробляючи програму самостійної діяльності з набуття знань [1].

По-друге, самостійна робота учнів є ширшим поняттям, ніж домашня робота (виконання домашніх завдань, заданих вчителем). Вона також включає в себе позакласні завдання, поставлені педагогом. Загалом, однак, це паралельна діяльність, що відбувається за програмою, в якій учні вивчають матеріал, створений ними самими [1].

По-третє, самостійну роботу слід розглядати як специфічну форму (тип) навчальної діяльності, що характеризується вищезазначеними ознаками. Вона є найвищою формою навчальної діяльності та формою самоосвіти [1].

Яке ж психологічне значення має для учнів самостійна навчальна діяльність? Перш за все, її слід сприймати як вільний вибір, внутрішньо вмотивовану діяльність. Це означає: усвідомлення мети діяльності, усвідомлення навчального завдання, присвоєння особистісного сенсу, підпорядкування інших інтересів і форм зайнятості учня виконанню навчального завдання, самоорганізацію в розподілі навчальної діяльності та самоконтроль в процесі виконання.

Розглянемо тепер специфіку самостійної роботи у порівнянні з позаурочною (позакласною та позашкільною роботою). Пов'яжемо визначення з основними вимогами до організації позакласної роботи. Перша вимога полягає в тому, що позакласна діяльність лише поглиблює, розширює та вдосконалює знання, вміння та навички учнів, набуті на уроках, і не має на меті передачу нових знань, вмінь та навичок. Друга вимога – інтерес до форми, процесу та матеріалу самої роботи. Третя вимога – необхідність міждисциплінарних та міжпредметних зв'язків. Четверта вимога – спонтанність, активність і масова участь учнів у цій роботі. Для того, щоб зрозуміти «самостійну роботу» як найбільш специфічний вид навчальної діяльності учнів, необхідно визначити його суттєві характеристики по відношенню до кожної з цих вимог. Так, самостійна робота може виникати на основі «інформаційного вакууму»[3]. Він виникає тоді, коли в учня є потреба дізнатися або придбати щось нове, невідоме, необхідне або важливе для нього, а в процесі навчання немає засобів для задоволення цієї потреби. Однак, на жаль, така потреба не завжди виникає в школярів. Це, в свою чергу, означає, що вчителі

повинні докласти зусиль, щоб створити передумови для виникнення такої потреби у своїх учнів.

Звичайно, за бажанням кількох учнів така робота може здійснюватися і колективно, що впливає на її ефективність. Самостійну роботу можна розглядати як індивідуально сплановану роботу учнів, спрямовану на доповнення, розширення і поглиблення знань, отриманих ними на уроках, у позакласній роботі та при підготовці до занять.

Самостійна робота учнів є багатограним і багатофункціональним явищем, яке має не лише освітнє, а й особистісне та соціальне значення. Це також складне і багатогранне явище, терміни якого не мають точного визначення. Проте всі дослідники і практики освіти однозначно трактують його як цілеспрямовану, активну і відносно вільну діяльність учнів [3]. На нашу думку, самостійна робота – це навчальна діяльність, організована учнем, залежна від його пізнавальної мотивації, що відбувається в найбільш зручний для нього час і контролюється ним самим.

Незалежність і суворість контролю мають важливе значення для визначення характеру зовнішнього контролю, чим більш послідовно поведінка учнів спрямовується ззовні системою управління, тим більш суворим буде контроль. З іншого боку, якщо учні роблять власний вибір і приймають рішення, управління є більш гнучким. Іншими словами, чим старші учні, тим гнучкішим має бути управління[2].

З цієї точки зору, добровільне навчання полягає в сукупності цілеспрямованих, внутрішньо вмотивованих дій, які той, хто навчається, виконує і видозмінює в діяльності, реалізація яких вимагає від того, хто навчається, достатньо високого рівня самосвідомості, рефлексивності, самодисципліни та особистої відповідальності, а також задоволення від самовдосконалення і самопізнання.

Вищезазначене підкреслює необхідність спеціальної психологічно чутливої організації самостійної діяльності учнів. У цьому процесі необхідно враховувати особливості предмета, що вивчається. Тому позитивна відповідь на питання, чи можна сформулювати в учнів уміння виконувати самостійну роботу, залежить від спільної роботи вчителя і учня, тобто від усвідомлення учнем специфіки цієї роботи як конкретної форми діяльності.

Аналіз видів навчальної діяльності учнів показує, що самостійна навчальна діяльність характеризується власними пізнавальними потребами учня, самодисципліною, унікальними методами навчання та свободою вибору місця і часу навчання. Ці характеристики утворюють послідовність, полюсами якої є, з одного боку, навчання в класі, а з іншого – самостійна робота учнів як автономна форма організації навчальної діяльності.

Хоча конкретні форми і методи організації самостійної роботи учнів ще не розроблені, дослідження в цій галузі дозволяють визначити основу для розробки підходу, який розглядає самостійну роботу як особливий вид навчальної діяльності (аж до її організаційних форм і умов), що ґрунтується на принципах розвивального навчання. Отже, самостійна робота учнів має сприяти їхньому особистісному становленню як суб'єктів цієї діяльності, а також розвитку їхніх комунікативних навичок.

У зв'язку з цим необхідно розробити спеціальні програми для навчання самостійної діяльності учнів. Це включає в себе:

- 1) діагностику власних пізнавальних потреб учнів з метою розширення, поглиблення та доповнення того, що вони вивчили в школі;

- 2) визначення власних інтелектуальних, особистісних і фізичних здібностей, насамперед шляхом об'єктивної оцінки часу, проведеного поза школою;

3) визначити мету самостійної роботи. Наприклад, визначити, чи це необхідно для задоволення пізнавальної потреби, чи для продовження навчання у закладі освіти;

4) визначити мету самостійної роботи учнів;

5) підготовка конкретних планів, довгострокових і короткострокових програм самостійного навчання;

6) визначення форми і часу самоуправління.

Таким чином, будь-яка самостійна робота має починатися з усвідомлення учнями її мети та методів. Від цього залежить ефективність всієї роботи. Спостерігаючи за практикою самостійної роботи та аналізуючи результати учнів, які виконали значну кількість самостійних робіт, можна виявити деякі недоліки в організації самостійної роботи: відсутня система в організації завдань, вони нерегулярні за змістом, кількістю та форматом; слабкий особистісний підхід до вибору завдань; самостійна робота є одноманітною, а її тривалість не є оптимальною для конкретного класу.

Список використаних джерел:

1. Бербец Т. Особливості змісту та класифікації рівнів самостійної творчої навчально-трудової діяльності учнів на уроках технологій. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2012. № 2. С. 26–33.

2. Генкал С. Е. Організація самостійної пізнавальної діяльності учнів профільних класів на основі індивідуальних освітніх проектів: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.09 – теорія навчання. Ін-т педагогіки АПН України. К., 2008. 24 с.

3. Ковбаса Ю. М. Самостійна робота у ході виконання проекту. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2006. №18. С. 179–183.